BESA PERSPECTIVES
THE BEGIN-SADAT CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

שנה להסכם עם איראן

מאת האלוף (מיל') יעקב עמידרור

מבט מבס"א מס' 355, 4 באוגוסט 2016

מאמר זה פורסם לראשונה ב"ישראל היום" בתאריך 15.7.2016

תקציר: ישראל אינה יכולה להישאר אדישה לתוצאות ההסכם שנחתם לפני שנה. בדיעבד הסתבר שארה"ב הייתה נחושה שלא להשתמש באופציה צבאית, בניגוד להצהרותיה והבטחותיה, לכן על ישראל להיות מוכנה לעשות בעצמה את שצריך יהיה – אם איראן תיפנה לפצצה. הסתרת המו"מ מישראל, הנסיגה מהבטחות לישראל, והתוצאה בסוף המשא ומתן, מצדיקים את הפסימיים בירושלים. ייתכן שעתה יש הזדמנות לשנות את הגישה בוושינגטון. לשם כך ישראל חייבת לבנות מערכת עבודה הדוקה עם הממשל החדשה שתחל לפעול בעוד חצי שנה בארה"ב.

ההסכם עם איראן נחתם לפני שנה. נכון להעריך אותו לאחר שנה, וודאי לאחר שהסתבר במהלך אותה שנה כי בעיקרו של דבר האיראנים ממלאים אחרי המוסכם בין הצדדים. לא שיניתי את דעתי, חשבתי ביום חתימת ההסכם כי ארה"ב הפסידה הזדמנות היסטורית בוויתוריה ובכך שלא ניצלה את יתרונה הברור מתחילת המשא ומתן כדי להגיע להישגים גדולים ומשמעותיים יותר. אפשר היה להגיע להסכם טוב בהרבה בכול הקשור לפרוק יכולות הגרעין של איראן, וממילא גם במאבק למניעת התגרענותן של מדינות נוספות בעתיד. איראן הייתה הצד החלש והנזקק להסכם, אך ארה"ב לא ניצלה נכון את הקלפים שהיו בידיה.

בהובלת ארה"ב, ועם לא מעט סיוע ישיר ועקיף של מדינת ישראל, נוצרה ערב המשא ומתן חזית אחידה של כמעט רוב העולם אל מול איראן. המצב הכלכלי באיראן הלך והידרדר, עד כדי כך שהאיראנים נאלצו ללכת למשא ומתן, שבו הייתה מטרתם העיקרית לבטל את הסנקציות איתן התקשו להתמודד. אין טעם להיכנס לניתוח הטעויות שעשתה ארה"ב, ואשר הובילו לכך שבסופו של דבר היא חשה כורח להגיע להסכם - כאשר מנגד האיראנים הבינו שאין לארה"ב כול אופציה אחרת מלבד הסכם. גלגל יחסי כוחות במשא ומתן התהפך לטובת איראן, ונציגיה ידעו לנצל זאת באופן מרשים.

בהסכם שהושג יש לארה"ב הישג גדול ומידי: איראן התחייבה להוציא מתחומה את רוב רובו של האורניום המעושר שכבר היה בידה (בכמות המספיקה לכארבע פצצות), היא עשתה זאת בפועל ונותרה עם כמות מזערית של חומר מועשר, מעתה ועד סוף תקופת ההסכם (או עד הפרתו קודם לכן). יש בכך הקלה גדולה, כי איראן התרחקה בינתיים מיכולת "לזנק" אל פצצה גרעינית במהירות יחסית. יתר על כן, ההסכם חיסל לפי שעה כול יכולת איראנית ליצור פלוטוניום ולפתוח מסלול אלטרנטיבי לנשק גרעיני (המסלול הפלוטוגני, בשונה מהמסלול של העשרת אורניום, בו הלכה איראן עד כה).

אז מה בכול זאת כול כך רע בהסכם שאולי הקנה לישראל ולעולם זמן לא קצר?

הוויתור האמריקני במשא ומתן היה עקרוני. במקום לדרוש את "פרוק היכולות האיראניות", האמריקנים שינו לחלוטין את גישתם. הם הותירו בידי האיראנים את כול היכולות שהיו להם במסלול העשרת אורניום אך בקנה מידה מוקטן, והכריזו שיפקחו עליהן פיקוח קפדני. בינתיים כלל לא ברור שהפיקוח יותר קפדני, נהפוך הוא.

חמור מכך, ההסכם מאפשר לאיראנים להתקדם בשני תחומים חשובים הקשורים לעתידם הגרעיני:

א. הם יכולים להמשיך בפיתוח הדור הבא של הצנטריפוגות להעשרה, דור חדש שבתום תקופת המחקר והניסוי שלו (שתימשך כתקופת ההסכם בערך) יאפשר להם להעשיר בקצב גדול פי עשר או עשרים מהדור הנוכחי. בסוף ההסכם האיראנים יהיו בעלי יכולת להתקין מערך העשרה מהיר ביותר, וממילא יכולת ההגעה שלהם לחומר מועשר בכמות מספקת לנשק תגדל עשרת מונים.

ב. הם יכולים להמשיך ולפתח את הטילים הכבדים, ארוכי הטווח, אלא שיוכלו לשאת את הנשק הגרעיני רחוק יותר, לשאת פצצות גדולות יותר ופגיעתם תהיה מדויקת יותר. הניסויים שהם עושים מוכיחים שהם מתקדמים באופן מסודר בתחום זה.

אך הבעיה הגדולה ביותר של ההסכם נעוצה בעובדה שלאיראן ניתנה לגיטימציה להחזיק, לפתח ואחרי ההסכם גם להתקדם במסלול העשרת אורניום, לגיטימציה שתאפשר לה להתקרב בתום תקופת ההסכם קרוב מאוד לפצצה. מצדדי ההסכם מתגאים בדחיית היכולת הזאת במחצית שנות דור, שהרי האיראנים כבר היו בעלי יכולת דומה ערב ההסכם, אבל זאת היתממות. לא דומה יכולת שכזאת כאשר רוב העולם מפעיל לחץ על איראן וסנקציות כבדות משתקות את כלכלתה, כאותה יכולת, אומנם מאוחר יותר, אבל ללא התנגדות עולמית וודאי בלא סנקציות, וזה מה שיהיה בתום ההסכם.

חמש עשרה שנה הם אולי זמן ארוך במונחי תקופת כהונה של נשיא או ראש ממשלה, אבל זה הרף עין במונחים של עם ומדינה. בעיקר כשבסוף התקופה יכולת הפריצה קדימה שתהיה לאיראנים יכולה להיות קצרה מזמן התגובה האפשרי כדי לעצור אותם, בזכות אותן צנטריפוגות מתקדמות.

אבל הנזק של ההסכם רחב יותר, הוא הפך את איראן למעצמה, המנסה להפוך לבעלת השפעה גדולה בכול רחבי המזרח התיכון. אין זאת כוונה חדשה, אבל עתה, אחרי שהיא נתפסת כמי שכופפה את ארה"ב בהקשר הגרעיני - זאת איראן אחרת, בעיני עצמה ובעיני הסביבה. יתר על כן, זאת איראן ההולכת ומתחזקת, צבאית – בזכות רכישת כלי נשק חדישים, כלכלית - בגלל השקעות גדולות ההולכות ומושקעות בה (לאט מהמצופה) וחוזי רכש גדולים עם מדינות העולם, ומדינית - מפני שיש לה חסינות בגלל ההסכם ויש לה כסף רב יותר לממן את שליחיה מחזבאללה ועד חמאס.

בהקשר זה יש חשיבות יוצאת דופן לעסקת הענק של איראן עם בואינג. מדובר בתחום בעל חשיבות אסטרטגית של יכולת שינוע באוויר, לא רק של תיירים אלא גם של צבא ואמצעי לחימה. פתיחת הדלת על-ידי חברה אמריקנית חשובה כבואינג תקל על האיראנים לקשור קשרים עם חברות רבות בעולם כולו, כי אם לאמריקנים מותר למכור להם מטוסים - לשאר המדינות מותר למכור הכול. האינטרסים ההדדיים שנוצרים בעקבות עסקאות מעין אלה ימנעו כול יכולת לחזור למשטר של סנקציות, זאת כמעט תעודת ביטוח איראנית כנגד כול יוזמת סנקציות עתידית.

ישראל אינה יכולה להישאר אדישה לתוצאות ההסכם. בדיעבד הסתבר שארה"ב הייתה נחושה שלא להשתמש באופציה צבאית, בניגוד להצהרותיה והבטחותיה, לכן על ישראל להיות מוכנה לעשות בעצמה את שצריך יהיה – אם איראן תיפנה לפצצה. הסתרת המו"מ מישראל, הנסיגה מהבטחות לישראל, והתוצאה בסוף המשא ומתן, מצדיקים את הפסימיים בירושלים.

ייתכן שעתה יש הזדמנות לשנות את הגישה בוושינגטון. לשם כך ישראל חייבת לבנות מערכת עבודה הדוקה עם הממשל החדשה שתחל לפעול בעוד חצי שנה בארה"ב. כדאי

לכונן קבוצות עבודה משותפות שתפקידן לאתר כול הפרה של ההסכם ולנסח את חוקי המשחק הראויים במצב שבו הוא יופר, או אם איראן תחל לבנות שוב את כוחה הגרעיני לאחר תקופת ההסכם. איראן היא המדינה היחידה שיש לה פוטנציאל לאיים על קיומה של ישראל, וישראל צריכה להתכונן לכך שיהיה עליה להסיר את האיום בעצמה אם ימומש הפוטנציאל, ובה בעת לנסות לגייס את ארה"ב למאמץ כביר זה.

מאמר זה פורסם לראשונה ב"ישראל היום" בתאריך 15.7.2016

האלוף (מיל') יעקב עמידרור הוא עמית בכיר ע"ש רוסהנדלר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. משמש גם כעמית בכיר במרכז ג'מנדר של ג'ינסה. היה היועץ לביטחון לאומי של רה"מ וראש המטה לביטחון לאומי. שירת כמפקד המכללות הצבאיות וראש חטיבת המחקר באמ"ן.

סדרת הפרסומים מבט מבס"א מתפרסמת הודות לנדיבותה של משפחת גרג רוסהנדלר